

E.SÜLEYMANOV & M.ŞAHİNGÖZ
Milli Aviasiya Akademisi Öğretim Üyesi,
TC. Gazi Üniversitesi Tarih ABD Doktora
Öğrencisi
(Ankara, Gazi Üniversitesi Beşevler,
elchin.suleymanov@naa.edu.az)

TARİH EĞİTİMİ VE PSİKOLOJİ

XÜLASƏ

Küreselleşən dünyada dəyişim və inkişaf hər sektörde önəm arz etməkdə olub həyatın tüm alanını etkilemektedir. Teknolojinin gelişimi modernleşen dünyada eğitimin de gelişimine neden olmaktadır. Biz buna psikolojik değişim diyoruz. Çünkü istenilen değişim insan düşüncesinin mahsulüdür. Öte yandan bilim yenilelendir düstururuyla bakıldıkta, bilimin yenilenen olması için eskinin enine-boyuna öğrenilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bu dökuman çalışmasında birer disiplin olan tarihin öğretilmesinde kullanılmış psikolojik yöntemlerin nasıl ve ne zaman öğretilmesi tarihinin öğrenilmesi de önəm arz etmiştir. Bu hususta bu doküman çalışması kendi önemini ortaya koymakla bilime yenilik getirmektedir. Psikoloji biliminin tarih disiplinleriyle olan bağını da bu çalışma ortaya koymaktadır. Tarih ve Psikoloji arasındaki bağlılığı da ortaya koymakla önəm arz etmektedir. Bu çalışmada tarih eğitimi ve psikoloji üzerine değinilmiş, doküman analizi ile nitel bir araştırma sonucunda: tarih yazıcılığında psikolojik problemler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Tarih Eğitimi, Psikoloji, Dökuman

Э.Сулейманов и М.Шахингоз

ИСТОРИЯ, ОБРАЗОВАНИЕ И ПСИХОЛОГИЯ

РЕЗЮМЕ

В глобализирующемся мире изменения и развитие важны в каждом секторе и влияют на все сферы жизни. Развитие технологий ведет к развитию образования в модернизирующемся мире. Мы называем это психологическим изменением. Потому что желаемое изменение является продуктом человеческой мысли. С другой стороны, когда мы смотрим на науку с девизом, что она обновляется, необходимо детально изучить старое, чтобы наука обновилась. В этом контексте также важно узнать, как и когда преподаются психологические методы, используемые в преподавании истории, которая является дисциплиной. В связи с этим данное исследование документа приносит инновации в науку, раскрывая ее собственную значимость. Это исследование также раскрывает связь психологии с историческими

дисциплинами. Также важно выявить связь между историей и психологией. В данном исследовании были упомянуты историческое образование и психология, и в результате качественного исследования с анализом документов: были определены психологические проблемы в историографии.

приоткрытые слова: Историческое образование, Психология, Документ

E.Suleymanov & M.Shahingöz

HISTORY EDUCATION AND PSYCHOLOGY SUMMARY

In the globalizing world, change and development are important in every sector and affect all areas of life. The development of technology leads to the development of education in the modernizing world. We call this psychological change. Because the desired change is the product of human thought. On the other hand, when we look at science with the motto that it is renewed, it is necessary to learn the old in detail in order for science to be renewed. In this context, it is also important to learn how and when the psychological methods used in the teaching of history, which is a discipline, are taught in this document study.

In this regard, this study of the document brings innovation to science, revealing its own significance. This study also reveals the connection between psychology and historical disciplines. It is also important to identify the connection between history and psychology. In this study, historical education and psychology were mentioned, and as a result of qualitative research with the analysis of documents: psychological problems in historiography were identified.

Keywords : History Education, Psychology, Document

Kızıllı (2018), tarix eğitiminin 19. yüzyıldan günümüze kadar kimlik inşasında önemli rol oynadığını, bilimsel paradigmalara paralel şekilde değiştiğini belirtmiştir. Türk Dünyası'nda ulus devlet kavramının devletlerin tarihinde ortaya çıkması beraberinde, pozitivist bilim paradigma olan bilginin gerçekliği yönünde ciddi adımlar atılmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım aynı zamanda fen bilimleri için geçerli olsa da, artık bahsi geçen yüzyıldan itibaren Tarih Eğitimi disiplinlerine de yansımıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından, başlayarak pozitivist paradigma yavaş-yavaş etkisini kaybetmeye başlamıştır. 21.yüzyıldan itibaren düşünülebilen bir paradigma sayesinde Tarih Eğitimi disiplinlerinin geliştirme çabalarının başladığı çağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde artık Avrupa Birliği, Avrupalılık bilinci içerisinde tarih eğitiminde yeni altyapı şekillendirmeleriyle Avrupa'da ortak tarih eğitimi kitaplarının hazırlanması çabasında bulunmuştur. Özkul (2015)'e göre ortak Türk Kimliği ve Kültürünü belirlemesi faktörü olarak ortak kültür, edebiyat ve tarih kaynakları hazırlanmalıdır (s.166).

Ayrıca, 1990'lı yıllarda bu ülkelerin bağımsızlığına giden yol izlenilse de, yeni yaranmakta olan bu ülkelerde tarih eğitiminde paradigma kaymasının oluşu, pozitivist paradigmanın hakim bulunması ortak Türk tarihi kimliğinin oluşturulamamasıyla sonuçlanmıştır.

Bahsi geçen süreç, 2009 yılına kadar devam etmiş, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Devletleri Teşkilatı) bütünleşme, ortak Türk kimliğinin oluşumu adını atmasıyla sonuçlanmaya başlanılmıştır. Fakat Türk devletleri arasında bazı tarih konularının tartışma konularının ortaya çıkması, tarihi konuların nasıl anlatılması gerektiği, konusunda da atılmış adımların sonuçsuz kalmasına neden olmuştur (Kızıl, 2014: 58). Kızıl (2018)'e göre oluşturulacak 'Ortak Türk Tarihi' kitabının 'içeriğini ve öğretimini, amaca uygun bilimsel paradigmlar ışığında geliştirmek üzere çalışmak her Türk eğitimcisi için millî bir görev' olduğunu belirtilmiştir (Millî Devlet, 2018).

Genel Türk Devletleri tarihinde asimileye maruz kalmamış Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldıkça, Türk eğitim sisteminde Türk Tarihi kitabının hazırlanmasında ilk adımların 1930 yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ün teşvikiyle başlanıldığı görülmektedir. Atatürk Dönemi'nde 1931 ile 1939 yılları arasında toplamda dört ciltlik ders kitabı halinde Türk Tarihi basılmış, bir dizin eğitim disiplinlerini kendinde birleştirmekle beraber ülkelerin eski uygarlıklarını ortaya çıkarmakla, genel Türk tarihi konularını içermiştir (Mevsimli ve Kasımlı, 2011: 35).

Yine Mevsimli ve Kasımlı (2011)'e göre günümüzde tüm Türk diline sahip ülkelerde ders şeklinde eğitilecek 'Ortak Alfabe' ve 'Ortak Tarih' bağlamında 'Ortak Turan Elleri Tarihi' kitabı hazırlanması gerekmektedir (Mevsimli ve Kasımlı, 2011: 37). Çağdaş Kazak filozofu Nisanbayev ise Ortak Türk değerleri içerisinde destanların da önemli rolü olduğunu, bu bağlamda Dede Korkut Destan'ının öneminden bahsetmiştir (Nisanbayev, 2002: 9; akt., Özkul, 2015: 176).

Tarih eğitiminin öğretilmesinde yardımcı bilimlerden en önemlisi psikoloji bilimidir. Bir bilim olarak psikoloji insan ve hayvan davranışlarını öğrenmeye, sorun ve öneri çözümleri önermektedir. Eğitim ve pedagoji bağlamında öğretmede psikolojinin tüm bilim dallarıyla ilişkisi olduğu gibi tarih bilimlerinin öğrenilmesinde de önemli rolü vardır. Bir bilim olarak da birey ve toplum sorunlarını öğrenen psikolojinin kendisi de farklı dallara bölünmektedir. Şöyle ki, Deneysel Psikoloji deneylerle, Klinik Psikoloji gözlem, mülakatlarla, Sosyal Psikoloji daha çok davranışlarla, Danışmanlık Psikolojisi hastalıkları vakalarla, Endüstriyel Psikoloji iş hayatını, Psikometrik Psikolojiye daha çok bir kaç teorini kendinde birleştirerek eksiksiz şekilde uygulanmasıyla insan, toplum ve bilimlere topyekun şekilde katkı sağlamaktadır. Psikoloji bir bilim olarsa filozofların teorilerinden, yani felsefeden türeyen birer bilim dalıdır. Tarih eğitimin tarihine baktığımızdaysa, bu bilim dalının da düşünürlerin önerileriyle maziden atıye gelişmekte olduğunu görmekteyiz. Yani, birer bilim dalı olan psikoloji eğitimin tüm hayatını kapsadığı gibi tarih eğitiminde

de öneme haiz rol üstlenmektedir. Bu bağlamda tarih eğitiminin temel psikolojik problemlerinin bulunmasında psikolojinin tarih bilimine uygulanmasıyla birer köprü rolünü oynayacağı zarureti ortaya çıkmaktadır.

Safran (2010)'a göre birer bilim olarak tarih, insanın geçmişle arasında kurduğu ilişkidir. Bu iletişimin resmi, hayali, fırtınalı ya da huzurlu oluşuysa geçmişten beslenmemektedir. Çünkü ilişkinin sebebi karşılaştığımız problemlerden ve yahut tasarımlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda tarih eğitiminde tasarımların hazırlanmasıysa kolay olmamaktadır (Safran, 2010: 18). Âlimlere göre tarih yazarken dil kullanımında diyalektik bir farkla çaba vardır. Fakat tarih yazarların da psikolojik yapıları farklıdır. Diğer bir husussa tarihçinin tarih yazarken öğrenme sürecinde oynadığı rolün önemli olmasıdır. Bu çabaya biz eylem demekteyiz. Eylem halindeki bu üretilen keşif bilgidir ve modernleşen dünyada bu psikolojik yapının en büyük sebebi teknolojinin gelişmesi, bilgisayar bilgisinin uygulanması ile ilgilidir. Eğitimde çizim ve tornalama görevinin en önemli bileşenlerinden biridir (Memmedova, 2015: 18).

Kravçov ve Kravçova (2022) tarih eğitimindeki psikolojik problem çözme gayretlerine değinirken tarihin bir iletişim aracı olduğunu belirtmektedirler. Gerçekten de bu iletişimin, bir kişinin dışsal, sosyal yaşamıyla ilgili bireyler arasındaki ilişkilerin kurulması ve uygulanmasıdır. Oysa bu bağlamda genelleme tamamen içsel, zihinsel bir eylemdir.

Tarihin gelişiminde, psikolojik unsurlarının öğrenilmesine bilgi ve becerileri iletişime dâhil etmek, sahip olduklarınızı kullanmayı ve akıllıca kullanmayı öğrenmek gerekmektedir. Bilginin öğretmen tarafından eksizsiz şekilde öğretilmesi bir işlev de gerektirmektedir. Bu işlev, sosyal bir görevin yerine getirilmesine adanmıştır - önemli bir zenginlik, modern temel bilgi ve becerilere sahip akıllı bir kişiyi eğitime görevi olmaktadır (Memmedova, 2015: 18).

Safran(2010)'se bu tasarlamayı şöyle nitelendirmektedir:

“Çünkü bizlerin tanım ve tasarımlarımızın tarihe yüklediği gerilim ile onun bir sosyal bilim olarak metodolojik güvenceleri arasında sürekli bir didişme mevcuttur. Bu didişme, zannedildiği üzere tarihin aleyhine sonuçlanmaz. Tarih, son zamanlarda sıklıkla söylendiği gibi “ başka türlü olmak isteseydik başka türlü yazabileceğimiz” hayali. bir metin değildir.” (Safran, 2010: 18).

Rus metodikti A.A.Vafre ise tarih öğretiminde ortaya çıkan psikolojik problemlere değinirken bu sorunun öğretmenin dersi anlatma şeklinden kaynaklı yaşandığını belirtmektedir. Dersi dinleyen öğrencinin ders sonra hafıza, hayal dünyasında kurduğu o muhitin sınıf sonrası davranışlarını, terbiyesini etkilediğini, günlük yaşamında bu davranışlarını tekrarlamasına neden olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda çözümse öğretmenin ders anlatımında ne denli eksikliklerin olduğunu belirlemesi gerekmektedir (Memmedova, 2015: 37).

Makarenko'ya göre ise eğitimin psikolojik temelinde dikkat edilmesi gereken husus onun nasıl aktarılmasıdır. Çünkü tarihin ders ortamında anlatılması öğrencinin vatandaşlığını ve ruhsal dünyasını etkilemektedir. Bu bağlamda manevi, estetik ve şahsiyete dokunma sanatı olan bu eğitimin tarzı, şekli ve usul sınırları yoktur. Çünkü sınıf ortamında bu bilginin nasıl aktarılması, nasıl bir dil seçimi ile aktarılması önemlidir (Memmedova, 2015: 24).

Klasik bilimde kabul edilemez olan böyle bir öğretmeye karşı gelen L. S.Vygotsky'dir. Çünkü Vygotsky'e göre bilgi öğretilmesinde insan bilincinin temel yapısına değinmiş, bu bağlamda en derin kavrayışı olarak nitelendirmiştir. İnsan ruhunda ve bilincinde dışsal ve içsel olanın, şu anda baskın olan geleneksel psikolojide olduğundan niteliksel olarak farklı bir anlayışı vardır. Bu bağlamda öğrenci kolektifindeki ilişkiler, kafatasının kemerleri altında bir şekilde dönüştürülmek üzere çocuğun kafasına nakledilmez. Onun bilinci ve ruhu ile birlikte dışsal kalırlar. Buna göre, L.S.Vygotsky'nin eserlerinde, içselleştirme kavramı, psikolojimizde genel kabul görme ve kıyaslama tamamen farklı bir içeriğe sahiptir (Kravçov ve Kravçova, 2022).

Diğer bir husussa, tarih eğitiminde bu psikolojik problemleri gidermek amacıyla 'Nasıl bir tarih yazılmalı ve müfredat geliştirilmelidir?' sorusudur. Bu bağlamda akla ilk gelen düşünürler arasında Rousseau'nun, Emile adlı eseridir. Ata (2003)'e göre Rousseau'nun, Emile adlı eserinde 'hangi tarihçilerin kitapları kullanılmalıdır?' sorusu üzerine durulurken modern tarih kitap yazımında "ideal tarih modeli" olarak neyi sunacağız? sorusunu da beraberinde ürettiğinden üzerinde düşünülmesi ve ortak paydaya ulaşmayı gerektiren bir sorun olarak karşımıza çıktığını belirtmiştir.

Metzger ve Hallin (2018)'e göre bu bağlamda 'Tarih Eğitiminde Sosyokültürel Yaklaşımlar' da dikkate alınmalıdır diye belirtmişlerdir. Çünkü bu gibi tarih yazıcılığında yapılmış çalışmalar tarihçilerin epistemolojileri ve bilişsel psikolojisi tarafından çerçevelenen disiplin araştırmacılarının aksine; Wertsch (1998) bu faktörleri sosyokültürel olarak kullanmıştır. Fakat tarihsel, politik, sosyal ve kültürel bağlamların tarihsel anlatıların üretimini ve tüketimini nasıl etkilediğini incelemek için teorinin de gerektiğini belirtmektedir. Tarih anlatılarını, insanların edindiği ve katkıda bulunduğu "kültürel araçlar" olarak tanımlamak gerekmektedir (Metzger ve Hallin, 2018).

Memmedova(2005)'bu sorunların çözülmesi bağlamında öğretmenin etkisi ile tanımlanmayan modern eğitim sürecinin anı geliştirilmesi ve dokunulması gereken beyindir. Bu beyini geliştirmek, sorunları çözmek bağlamında ise 'dürüstlük ilkesinin de ölçüldüğü etkin bir eğitim sistemine ulaşmak gereklidir' (s.20) diye nitelendirmektedir.

Wertsch'in yaklaşımı, bireylerin nesnel veya rasyonel bir yorum üretmek için tarihsel akıl yürütme ve yöntemleri kullanma yeteneklerinden odağı değiştirdi. Çünkü, sosyal kimlikler okullar, müzeler, medya ve diğer mekanlar aracılığıyla

yayılan resmi tarihsel anlatılar ile bunlar arasındaki karşılaştırmaları içeriyordu. Diğer itiraz eden revizyonist tarihçiler tarafından yayılmış resmi anlatıların bir kısmı veya çoğu bu düşünceleri inkar ettiğinden de tarih eğitiminde psikolojik problemleri (kritikliyi) beraberinde getirmiştir (Metzger ve Hallin, 2018).

Ata (2003)'e göre J.Rousseau, Emile Durkheim'e yönelik yapmış olduğu çalışmasında iki kritik sorunun temelini değinmiştir. Bunlar '*Hangi yaşta tarih öğretilmelidir?*' ve '*Hangi tarihçilerin kitapları kullanılmalıdır?*' sorularıdır. J.Rousseau Emile'nin tarih eğitiminde kritik sorun çözümüyle alakadar olarak 15 yaş sonrası tarih öğretilmesinin gerekliliğini savunmuştur. Fakat J.Rousseau, Piaget gibi klinik psikolojinin araştırma yöntemleri ile çalışmamış mantık ve akıl yürütmesini, ilkelerden çok olgular üzerinde durmuş ve gözlemlerine dayalı bu sonuca varmıştı. Gelişim psikologlarından R. N. Hallam (1970), Piaget'nin geliştirdiği çerçeveden hareketle vardığı sonucunda, tarihsel düşünmede yaşın 16.5 yaşından önce ulaşamayacağı sonucuna ulaşmıştır (Ata, 2003:12).

Memedova (2015)'e göre bunun nedenelerinin çözümü: eğitim sisteminde eğitilmiş yeni materyal geliştirilmesiyle daha mantıklı olur. Çünkü mantıksal muhakeme, idrak becerileri öğrencinin bu gibi sorunları çözmesinde mantıksal düşünmeye rasyonel bir duygusal tepki şeklinde kendini göstermektedir (s.19,20). Öte yandan sosyo-kültürel faktörlerin kişinin bilişini ve anlayışını şekillendirmedeki rolü, bilişsel ve gelişim psikolojisinde iyi bir şekilde kurulmuş ve tarih öğretimine de uygulanmıştır.

Tarih eğitimi alan akademisyenlere sunulan araştırma yaklaşımları 1980'lerden bu yana önemli ölçüde çoğalmıştır. Şöyle ki; dar davranışçı yönelimler yol açtıkça alternatif psikolojik tekniklere, gelişime açılan kapılar yeni nitel ve daha nadiren nicel yöntemler, karışık metodolojiler, teknolojiyi kullanan yöntemler ve reform savunuculuğuna dayanan yaklaşımlar çabaları sarf edilmektedir (Thompson, 1972: 21).

Stojukhina (2014)'e göre eski SSCB tarihinin temel psikolojik sorunlarına yönelik yapmış olduğu çalışmasında sınıf ortamında tüm öğretmenlerin bu zorluklarla karşılaştığını savunur. Bunun esas nedeninin öğrencilerin kendilerine inandıkları ilgi eksikliği, ruh düşkünlüğü, motivasyon kaybında görmektedir. Çünkü bilimlerin tarihini bilmeniz gereken şey, öğrencilere inandırıcı gelmiyor, öğrencinin gözünde her şey psikolojinin tarihinin egzotik olarak görünür. Tuhaf isimleri olan başkaları tarafından doldurulan bir ülke, tarihlerin yanıp sönməsi öğrencini sıkıktadır (s.274).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak tarih biliminin öğretilmesi yönteminin psikoloji bilimiyle tarihi dokümanlardan anlaşılmasıdır. Bu çalışma sonucunda tarih eğitimiyle psikoloji bilimi arasındaki bağlaç ortaya konmuştur. Fakat şimdiye kadar araştırma yapılmaması sebebiyle kapsamlı araştırılması ve araştırmalara tabii tutulması zarureti ortaya çıkmıştır. Memmedova (2015) ise yapmış olduğu çalışma kitabının bir bölümünde

Uginski'nin tarix tədrisinin psixolojiik temel kavramlarında tərbiyə, texnoloji, sosialləşmə, bireyin içsel dünyasıyla dıışsal dünyasında birer köprü oluşturmalarıyla barışır və bu bağlamda aşağıdaki tarix eğitiminin temel psixolojiik sorunlarının tədris (sınıf) ortamında çözümləməsi önerisini aşağıdaki şekilde kategoriləştirərək tanımlar:

1. Təkrarlanan malzəmə haritası yardımı ilə parçalar çizmək, olay örgüsünə bağlanmaq, bağlam içində soru sormaq, tezi olay örgüsü şeklinde ifade etmək;

2. Yeni fikirlərə dayalı olaraq ezberlənən materyali(önceden edinilmiş) bilgilerlə ilişkiləndirmək;

3. Ancak, yenilənən bilgileri net vurgulamak çünkü yeni bilgiler kopyalanır və değiştirilir;

4. Təkrarlama işleminde sürekli döndürme və döndürme şeklinde tartışmaq, öğrencilərə sorular sormaq, öğrencilərə materyali analiz etmelerini və açıklamalarını önermek.

5. Materyaller farklı şekillerde gruplandırılmamalı, gerçəkler interneti bağlayarak və anlayarak yeni bilgi sisteminin daha açık bir şekilde tanımlanmasına yardımcı olmak;

6. Bilişte bilginin pekiştirilmesi başarının anahtarıdır; fikir və planlar geliştirmek, böylece takip etme yeteneğinin gelişimini teşvik etmek. Bilginin pekiştirilmesine yönelik yaklaşımlarda kalabalık ortamda daha iyidir.

7. Öğrencilerin derse olan ilgilerini artırmak, eğitim sürecini çelişki önlenmesi için sadece bilgisayarlı sürece aktarmamak ve öğrencilerin bağımsızlığını sağlamak. (Memmedova, 215: 20,23)

KAYNAKÇA

Ata, B.(2012b). *Spencer'in eğitim anlayışı: Zihin,ahlak ve beden eğitimi* (H.Spercen,çev, M.Munir). *Pedagojik Sorunların Güncel Konuları,Sterlimak-Ankara*, 174-186.

Burston, H.W. & Thompson, D.(1967). Some problems in the psychology of history teaching. I historical ideas and concepts. *Studies in the nature and teaching of history*. Great Britain: Routledge.

Kızıl, Ömür (2018b). Türk Dünyası'nda Ortak Türk Tarihinin Öğretimi. *Millî Devlet Gazetesi, Sayı:14*, 1-14.

Kızıl, Ö. (2014a). Türk Dünyası'nda Müşterek Tarih Öğretimi ve Niteliği. *Türk Yurdu Dergisi*, 326, 57-59.

Özkuş, O. (2015). Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* , 4,8, 166-185.

Mövsümlü, C. ve Kasımova, S.(2016). “Turan Elleri Tarihi”, Eğitimi, Psikolojisi ve Önemi. Uluslararası *Türk Kültür Coğrafiyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 01,02, 33-39.

Məmmədova, M.(2015). *Tarixin tədrisinin aktual problemləri*. Bakı: Bakı Universitetinin Nəşriyyatı.

Özkuş, O. (2015). Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4,8, 166-185.

Safran, M.(2010). *Tarih nasıl öğretilir?* Ankara: Yeni İnsan Yayınevi.

Кравцов , Г.Г. Кравцова Е.Е.(2021). *Культурно-исторический подход к вопросам образования*. 13.07.2022 tarihinde <https://psy.su/feed/9011/> ‘den erişilmiştir.

Стоюхина Н. Ю.(2014). Проблемы преподавания истории психологии советского периода (на примере психотехники). *Ярославский педагогический вестник*, 1, УДК 159.9, 271-276.

<https://www.jstor.org/stable/1422576>

Rəyçi: T.C. Gazi Wniversitesi Tarih Anabilim Dal; Öğretim Üyesi Prof.Dr. Bahri Ata.